

Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ Η ΙΔΕΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ ΠΑΡ' ΕΛΛΗΣΙΝ

Υ Π Ο

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΒΟΥΡΒΕΡΗ

Όμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθρωπιστικῆς Ἑταιρείας

Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία, εἰς τὰς πλέον ἀντιπροσωπευτικὰς καὶ σημαντικωτέρας ἐκδηλώσεις τῆς, ἔχει ὑψωθῆ ἔχι ἀπὸ τὸν ἀνύπαρκτον ἑλληνικὸν σωβινισμόν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν συνείδησιν δύο καὶ πλέον χιλιετηρίδων, εἰς παγκόσμιον ἱστορίαν. Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία ἐγκλείει τὸ νόημα αὐτῆς ταύτης τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Εἶναι ἡ ἱστορία κατ' ἐξοχὴν τοῦ Ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ ἱστορία καθόλου.

Πᾶς πεπολιτισμένος ἄνθρωπος θεωρεῖ ἀνθρώπινον χρέος του νὰ αἰσθάνεται ἑαυτὸν πρῶτον ὡς πνευματικὸν τέκνον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔπειτα ὡς μέλος τῆς ἐθνικῆς κοινότητος τῆς Χώρας του. Τοῦτο σημαίνει διὰ πάντα μορφωμένον ἄνθρωπον κατάφασιν τῆς ἑλληνικῆς οὐσίας, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸν κεντρικὸν πυρῆνα τῶν κυριωτέρων ἐθνικῶν πολιτισμῶν τοῦ κόσμου, σημαίνει δηλαδὴ τὴν μέσῳ τῆς ἑλληνικότητος ὁμολογίαν τῆς ἀνθρωπίνης ἐκάστου οὐσίας καὶ ὑποστάσεως.

Αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν καὶ ταυτοχρόνως ὑπερεθνικὴν καὶ οἰκουμενικὴν ἰδιοτυπίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ σκοπεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ ἡ παροῦσα μελέτη μου.

Ἡ ἑλληνικὴ αὐτοσυνείδησις μᾶς βοηθεῖ νὰ συλλάβωμεν εὐχερέστερον τὸ οἰκουμενικὸν νόημα τοῦ ἐθνισμοῦ τῶν Ἑλλήνων.

Διότι, μὲ τὰς πρώτας ἤδη ποιητικὰς πτήσεις τῆς, ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ ἀνύψωσεν εἰς τὸ Πάνθεον τῶν ἡρώων τῆς, ὡς αἰώνια μυθικὰ σύμβολα τῆς ἑλληνικῆς οὐσίας καὶ φύσεως, δύο μορφάς: Τὴν ἐθνικὴν μορφήν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὴν οἰκουμενικὴν μορφήν τοῦ Ἡρακλέους. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἱστορία κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν ἐπέτυχε θαυμαστὴν σύνθεσιν τῶν δύο τούτων μορφῶν εἰς τὴν μεγάλην προσωπικότητα τοῦ κατακτητοῦ καὶ ἐξημερωτοῦ τῆς οἰκουμένης Ἀλεξάνδρου.

Αἱ τρεῖς αὐταὶ ἰδανικαὶ μορφαί, Ἀχιλλεύς, Ἡρακλῆς, Ἀλέξανδρος, εἶναι οἱ αἰώνιοι μύσται καὶ χρησμοὶ καὶ ἐρμηνευταὶ τῶν ἐθνικῶν ἀδύτων τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς.

Εἰς τὴν μορφήν τοῦ Ἀχιλλέως ἐνσαρκώνεται ὁ φυλετικὸς ἡρωϊσμός τῶν

Ἀχαιῶν. Ὁ πρόμαχος, τὸ «ἔρκος Ἀχαιῶν»¹, ὁ «πτολίπορθος»², ὁ ἀήττητος πορθητῆς τῶν ἐχθρῶν πόλεων, ὁ ἄτεγκτος, ἀλλὰ καὶ μεγάλθυμος ἀγωνιστῆς Ἀχιλλεύς, συμβολίζει τὸ ἀγωνιστικὸν πνεῦμα τῆς φυλῆς³ καὶ τὰς ἐθνικὰς ἀνατάσεις τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς εἰς τὴν πρώτην τῶν μὴ πλήρως συνειδητοποιημένην ἀκόμη ἐκδήλωσιν.

Ἐξ ἄλλου, ὁ Ἡρακλῆς⁴ παριστᾷ ἐγγύτερον πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον πρότυπον κατακτήσεως καὶ κυριαρχίας τῆς οἰκουμένης. Διότι εἶναι ταυτοχρόνως καὶ φορεὺς τοῦ πολιτισμοῦ καὶ φροντιστῆς αὐτοῦ «ἀλεξίκακος», δαμάζων τὰς ἐχθρῆς πρὸς τὸν Ἄνθρωπον δυνάμεις τῆς φύσεως. Εἶναι ὁ κηδεμὼν τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδῶν, ὅπως ἀπθηνάτισεν αὐτὸν ὁ μῦθος τοῦ σοφιστοῦ Προδίκου⁵, ὁ κατασκευαστῆς ὁδῶν καὶ ἰδρυτῆς πόλεων. Κατὰ τὴν ἰδίαν παράδοσιν ὁ Ἡρακλῆς διέδωσε τὸ ἀλφάβητον. Φέρεται ἀκόμη ὡς προστάτης ἥρωος τῶν θεωρητικῶν τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ Κυνικῶν, ὡς ἀστρολόγος καὶ εὐρετῆς τῆς ἱατρικῆς, διαλεκτικώτατος, διδάξας τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, «ἡγεμὼν καλλίνικος».

Ἡ ἑλληνικὴ αὐτοσυνειδήσις ἐξέφρασε διὰ ποικίλων παραδόσεων τὴν ἱστορικὴν σύνθεσιν τῶν μορφῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Ἡρακλέους εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλεξάνδρου, τουτέστι τὴν σύνθεσιν τοῦ ἔθνισμοῦ μὲ τὴν οἰκουμενικότητα καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ μὲ τὸ πανανθρώπινον.

Τῶν παραδόσεων αὐτῶν ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια ὑπόκειται εἰς εὐλόγους ἀμφισβητήσεις. Ἀναμφισβήτητος ὅμως παραμένει ἡ μυθικὴ τῶν ἀλήθεια, δηλαδὴ τὸ ἰδανικὸν νόημα τῶν.

Συμφώνως πρὸς μίαν ἐκ τῶν παραδόσεων αὐτῶν, διασωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Πλουτάρχου⁶, ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν διάβασίν του ἀπὸ τὴν Τροίαν ἤκουσε πρότασιν κάποιου ἐντοπίου νὰ τοῦ προσφέρῃ τὴν λύραν τοῦ Πάριδος, ἀπήντησε: Δὲν μοῦ χρειάζεται ἡ ἐρωτικὴ λύρα τοῦ Πάριδος, ἔχω τὴν λύραν τοῦ Ἀχιλλέως: «Τὴν γὰρ Ἀχιλλέως κέκτημαι, πρὸς ἣν ἐκεῖνος ἀνεπαύετο, αἶειδε δ' ἄρα κλέα ἀνδρῶν».

Ἄλλη παράδοσις, τοῦ Πλουτάρχου⁷ καὶ αὐτῆ, διηγεῖται, ὅτι, συνομιλή-

1. Ὅμηρου Ἰλιάς, Α 284.

2. Ὅμηρου Ἰλιάς, 0 77. Ἄλλα ἐπίθετα τοῦ Ἀχιλλέως: «ἔσθλος», «κλυτός», «ποδάρκης», «δῖος», «θεῖος», «ἀρήμιος», «μεγάλθυμος», «δίφιλος», «ἀμύμων», «δαίφρων» κ.λ.π.

3. Βλ. Κ ω ν σ τ. Ι. Β ο υ ρ β ἔ ρ η, Τὸ ἀγωνιστικὸν πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων (Δημοσιεύματα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθρωπιστικῆς Ἐταιρείας, σειρά πρώτη: Ἀρχαιότης καὶ σύγχρονα προβλήματα, ἀριθ. 21), Ἀθῆναι 1964.

4. Βλ. τὸ ἄρθρον «Herakles» τοῦ G r u p p e ἐν τῇ RE.

5. Ξενοφάντος Ἀπομνημονεύματα Β, 1, 21 κ. ἑ.

6. Πλουτάρχου, Περὶ τῆς Ἀλεξ. τυχ. ἢ ἀρ. Α'. 331 d, Ὅμηρ. Ἰλ. Ι, 189.

7. Πλουτάρχου ἑ. ἀν. 332α κ. ἑ.: «εἰ μὴ τὰ βαρβαρικά τοῖς Ἑλληνικοῖς κεράσαι διενουόμην καὶ πᾶσαν ἡπειρον ἐπιὼν ἐξημερῶσαι καὶ πέρατα γῆς ἀνερευῶν καὶ θαλάττης ὠκεανῶ προσερεῖσαι Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα σπεῖραι..., οὐκ ἂν ἐν ἀπράκτῳ τρυφῶν ἐξουσία

σας κάποτε ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Κόρινθον μὲ τὸν Διογένην, τὸν κυνικὸν φιλόσοφον, τοῦ εἶπεν: «Ἐπειδὴ δὲν εἶμαι ἀπράγμων βασιλεὺς καὶ ἔχω μεγάλα σχέδια, δὲν σὲ ζηλώ καὶ δὲν σὲ μιμοῦμαι, ὡ Διόγενες, ἀλλὰ μιμοῦμαι τὸν Ἡρακλέα καὶ τὸν Περσέα καὶ ἀκολουθῶ τὰ ἔχνη τῆς παλαιᾶς περιοδείας καὶ πομπῆς τοῦ θεοῦ Διονύσου εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ θέλω νὰ ἀναζήσῃ εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα ἡ θεία βακχεία τῶν ἀρχαίων χορῶν καὶ τῶν κώμων καὶ νὰ διαδοθῇ ἡ συνέχειά των, ἡ τραγωδία καὶ ἡ κωμωδία καὶ ἡ παιδεία τῶν νικητῶν Ἑλλήνων!»

Μὲ αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια μυθικὰ πλάσματα καὶ σύμβολα ἐξέφρασεν ἡ ἑλληνικὴ αὐτοσυνείδησις τὴν δισυπόστατον ἑλληνικὴν φύσιν. Ἄλλ' ἄς ἔλθωμεν ἀπὸ τοῦ μύθου εἰς τὸν λόγον, τὸν φιλολογικοῖστορικὸν καὶ φιλοσοφικὸν λόγον, διὰ νὰ ἀναπαραστήσωμεν καὶ ἐρμηνεύσωμεν τὴν ἑλληνικὴν ταύτην διφυτὴν ὡς ἐξ ἀντικειμένου ἱστορικὸν καὶ πνευματικὸν φαινόμενον.

Ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Πλάτων μᾶς δίδουν τὰ κατ' αὐτοὺς κύρια γνωρίσματα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους⁸ καὶ τὰ διακριτικὰ του ἀπὸ τῶν μὴ Ἑλλήνων, καὶ οἱ δύο κατὰ τρόπον ἐπιγραμματικόν.

«Τὸ δμαιομον, τὸ ὁμόγλωσσον, τὰ θεῶν ἰδρύματα κοινά, αἱ θυσίαι, ἤθεά τε ὁμότροπα»⁹ εἶναι ἡ ἡρόδοτειος ἐκδοχὴ τῶν ἑλληνικῶν ἐθνικῶν γνωρισμάτων. Ὁ Πλάτων, ἐξ ἄλλου, τονίζει ὡς ἐξῆς τὴν φυλετικὴν καὶ ἠθικὴν συγγένειαν καὶ οἰκείωσιν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀλλήλους: «Φημὶ τὸ μὲν ἑλληνικὸν γένος αὐτὸ ἑαυτῷ οἰκεῖον εἶναι καὶ συγγενές, τῷ δὲ βαρβαρικῷ ὀθνεῖόν τε καὶ ἀλλότριον»¹⁰. Τῶν Ἑλλήνων διακριτικὰ γνωρίσματα κατὰ τὸν Πλάτωνα εἶναι τὸ φιλομαθές καὶ τὸ φιλόσοφον. Ἀντιθέτως, οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Αἰγύπτιοι εἶναι φιλοχρήματοι. Οἱ Σκύθαι καὶ οἱ ἄλλοι βόρειοι λαοὶ εἶναι θυμοσιδεῖς καὶ φιλοπόλεμοι¹¹.

καθήμεν, ἀλλ' ἐξήλουν ἂν τὴν Διογένην εὐτέλειαν. Νῦν δὲ σύγγνωθι, Διόγενες, Ἡρακλέα μιμοῦμαι καὶ Περσέα ζηλώ καὶ τὰ Διονύσου μετιὼν ἔχνη... βούλομαι πάλλιν...» Πρβλ. RE ἄρθρον «Dionysos», σ. 1039, καὶ U. W i l c k e n, Alexander der Grosse, Leipzig, 1931, σ. 167.

8. Ὡς πρὸς τὴν ἀποσάφησιν τῶν ἐννοιῶν («ἔθνος», «ἐθνικὴ συνείδησις», «ἐθνικὸν κράτος», «ἐθνισμός», «ἐθνικισμός», «σωβινισμός», «διεθνισμός», «κοσμοπολιτισμός», βλ. τὰ σχετικὰ ἄρθρα ἐν τῷ φιλοσοφικῷ λεξικῷ Eisler καὶ τῷ «Staalexikon» τοῦ Sacher (1929) καὶ πρὸς τούτους βλ. F r. M e i n e c k e, Weltbürgertum und Nationalstaat, München, 1922.- Ν ι κ ο λ. Ἐ ξ α ρ χ ο π ο ὑ λ ο υ, Ἡ ἐθνικὴ ἀγωγή τῶν ἀτόμων καὶ ἡ διεθνὴς συνεργασία τῶν λαῶν, ἐν Ἀθήναις, 1935.- Σ ω κ ρ. Κ ο υ γ έ α, Ἡ ἰδέα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν παρὰ τοῖς Ἑλλησιν, ἐν Ἀθήναις, 1928.—Σ π. Μ ε λ ᾱ, Ἐθνισμός ἢ διεθνισμός εἰς τὴν πνευματικὴν μας κίνησιν. (Λόγος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν), ἐν Ἀθήναις, 1936.- Κ ω ν σ τ. Ι. Β ο υ ρ β έ ρ η, Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τοῦ Πλάτωνος, ἐν Ἀθήναις, 1939 (σχετικὴν βιβλιογραφίαν βλ. ἐν σελ. 6-7).—Τ ο ὕ α ὗ τ ο ὕ, Τὸ πρόβλημα τοῦ μαθήματος τῆς ἱστορίας, ἐν Ἀθήναις, 1970² (μὲ τὴν πληρῆστεραν παρ' ἡμῶν βιβλιογραφίαν ἐν σελ. 148-155).

9. Ἡροδότου, Η' 144.

10. Πλάτωνος Πολιτεία, Ε 470 c κ.έ.

11. Πλάτωνος Πολιτεία, Δ 435 e, πρβλ. καὶ Νόμοι Ε 747 c. Πλεονα περὶ τούτων ἐν Κ ω ν σ τ. Ι. Β ο υ ρ β έ ρ η, Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις τοῦ Πλάτωνος, σ. 14 κ.έ.

Μὲ τὴν σύγχρονον γενικὴν ἔκφρασιν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν γενικῶς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὡς τὴν φυσικὴν, φυλετικὴν καὶ πολιτιστικὴν κοινότητα τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ ὀρισμὸς αὐτὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἰσχύει κατ' ἐξοχὴν διὰ τὴν ἑλληνικὴν Ἀρχαιότητα, τὴν πρώτην φάσιν τοῦ ἔθνικοῦ μας βίου, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἑλληνισμὸς ἦτο μὲν ἐνιαῖον ἔθνος καὶ ἐνιαίου πολιτισμοῦ κοινότης, ὄχι ὅμως καὶ πολιτικὴ κοινότης, ἐνιαίου κράτους ἔθνος¹². Προκειμένου ὅμως περὶ τῆς μεσαιωνικῆς καὶ νεωτέρας φάσεως τοῦ ἔθνικοῦ βίου, ἐξαιρέσει τῆς Τουρκοκρατίας, πρέπει εἰς τὰ ἀνωτέρω γνωρίσματα τῆς ἐθνικῆς κοινότητος τῶν Ἑλλήνων νὰ προστεθῇ καὶ τὸ γνώρισμα τῆς πολιτικῆς ἢ κρατικῆς ἐνότητος.

Τοιοτοτρόπως, τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ἀναχθὲν διὰ τῶν αἰώνων εἰς τὴν ὑψίστην βαθμίδα τῆς ἐθνικῆς του τελειώσεως, ἦτοι τὴν βαθμίδα τοῦ ἔθνικοῦ κράτους, ἀποτελεῖ σήμερον συμπαγῆ φυσικὴν, φυλετικὴν, γλωσσικὴν, θρησκευτικὴν καὶ πολιτισμοῦ κοινότητα.

Ὅταν ἡ ἔννοια τοῦ ἔθνους γίνῃ συνειδητὸν βίωμα τῶν μελῶν του, τότε ὁμιλοῦμεν περὶ ἐθνικῆς συνειδήσεως αὐτῶν¹³. Τὸν ὅρον «ἐθνισμὸς» χρησιμοποιοῦ, διὰ νὰ δηλώσω τὸ σύνολον τῶν ἐθνικῶν ἀξιών, ἠθικῶν, πολιτικῶν, πνευματικῶν, καὶ τὴν βίωσιν τῆς σημασίας καὶ σπουδαιότητος αὐτῶν διὰ τὸν κοινωνικὸν βίον καὶ τὸν πολιτισμόν.

Ὁ ἑλληνικὸς ἐθνισμὸς ἔχει δύο πλευράς¹⁴: Ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν πλευρὰν τῆς ἐθνικῆς ἀτομικότητος, ἡ ὁποία ἐκφράζει τὴν ἐθνικὴν φυσιογνωμίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ διακρίνει αὐτοὺς ἀπὸ τοὺς μὴ Ἑλληνας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν πλευρὰν τῆς ἐλληνικῆς ὑπερατομικότητος ἢ οἰκουμενικότητος, δηλαδὴ τὴν ἐπέκτασιν τῶν ἑλληνικῶν ἐθνικῶν ἀξιών εἰς ἄλλους λαοὺς καὶ ἄλλους ὀλιγώτερον ἀνεπτυγμένους πολιτισμούς, τὴν ἔξοδον τοῦ ἑλληνικοῦ εἰς τὸ ὑπερελληνικὸν καὶ τὸ ἀνθρώπινον καθόλου.

Ἡ πρώτη πλευρὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐθνικὴ. Τὴν διακρίνει ὄχι μόνον ἡ βαθεῖα ἐκτίμησις πρὸς τὰς ἀξίας τοῦ ἔθνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ πίστις εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ ἔθνους καὶ ἡ θέλησις νὰ διατηρηθῇ ἀλώβη-

12. Πρβλ. τὴν κατὰ Meinecke (ἔ. ἀν.) διάκρισιν μεταξὺ ἐθνῶν ἀφ' ἐνός, ὧν γνώρισμα εἶναι ἡ δημιουργία ἐνιαίου ἔθνικοῦ πολιτισμοῦ (Kulturnationen), καὶ ἐθνικῶν κρατῶν ἀφ' ἑτέρου, ἅτινα χαρακτηρίζει, πλὴν τοῦ ἀνωτέρω γνωρίσματος, καὶ τὸ γνώρισμα τῆς πολιτικῆς ἐνότητος (Staatsnationen).

13. Ἡ ἐθνικὴ συνειδήσις εἶναι τὸ οὐσιωδέστερον γνώρισμα τῶν μελῶν τοῦ ἔθνους. Κατὰ τὸν Meinecke ἔθνος εἶναι αὐτὸ ποῦ θέλει νὰ εἶναι ἓν ἔθνος. Κατὰ τὸν Renan «L' existence d' une nation est un plébiscite de tous les jours».

14. Παρόμοιον πρόβλημα σχέσεως μεταξὺ ὑπερεθνικῶν καὶ ἐθνικῶν ἰδεωδῶν ἐν τῇ γενέσει τῆς νεωτέρας ἰδέας τοῦ γερμανικοῦ ἔθνικοῦ κράτους ἀντιμετωπίζει μετὰ θαυμαστῆς ἀγχινοίας ὁ Fr. Meinecke. Τοῦτο εἶναι τὸ κύριον θέμα τοῦ μνημονευθέντος ἀνωτέρω ἔργου του, οὗ ὁ ὑπότιτλος εἶναι: «σπουδαί περὶ τῆς γενέσεως τοῦ γερμανικοῦ ἔθνικοῦ κράτους».

τος και ἄτροπος ἡ ἐθνικὴ ἰδιοσυστασία και ἀναλλοίωτος ἡ φυλετικὴ και πνευματικὴ σύνθεσις τῆς ἐλληνικῆς ἐθνικῆς κοινότητος. Διὰ τοῦτο, τὸ νόημά της εἶναι: Ἐπαρασάλευτος ἐμμονὴ εἰς τὰς ἐθνικὰς ἀρχὰς και ἀξίας, προσήλωσις εἰς βαθύτατα ἐρριζωμέναις ἐν τῇ ἐθνικῇ ψυχῇ πεποιθήσεις, παραδόσεις και νοσταλγίας, «ἀεὶ κατὰ ταῦτα ὡσαύτως ἐχούσας». Αὕτη εἶναι ἡ πλευρὰ τῆς ἐθνικῆς ἀτομικότητος, τῆς ὁποίας ἡ συνείδησις δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὸν σωβινισμόν, τὸν ἄλλως τε ἄγνωστον εἰς τὴν Ἑλλάδα, και εἶναι γνώρισμα ὅλων τῶν ὑγιῶν λαῶν, οἱ ὁποῖοι θέλουσι νὰ ζήσουσι και ὄχι νὰ αὐτοκτονήσουσι.

Ἡ δευτέρα πλευρὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐθνισμοῦ, ἡ οἰκουμενικὴ, ἥτις εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἰδιαιτερον και μοναδικὸν γνώρισμα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δὲν σημαίνει διεθνιστικοῦ ἢ κοσμοπολιτικοῦ τύπου, ἐν νεωτέρᾳ ἐννοίᾳ, ἄρνησιν τῆς ἐθνικῆς ἐλληνικῆς οὐσίας — κάθε ἄλλο! Ἄλλὰ ἴσα-ἴσα, κατὰφασιν αὐτῆς γενικωτέραν, μεταφύτευσιν, ρίζωσιν και καλλιέργειαν ἐλληνικῆς ζωῆς και εἰς μὴ ἐλληνικὸν λαϊκὸν ἔδαφος, ἐπιβίωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ και εἰς ἄλλας ἐποχὰς, πνευματικὴν ἐπέκτασιν, ἐν τόπῳ και χρόνῳ διάρκειαν, αἰωνιότητα.

Ἡ ἀτομικὴ μορφή τοῦ ἐθνισμοῦ ἔχει τὸν κλειστὸν δυναμισμόν τῆς ἐθνικῆς συνοχῆς. Ἡ οἰκουμενικὴ μορφή ἔχει τὴν ἀνοικτὴν, ἀνέσπερον ἀκτινοβολίαν τοῦ ἐλληνικοῦ φωτός.

Οὔτε ἡ μία εἶναι σωβινιστικὴ οὔτε ἡ ἄλλη ἀνεθνώσ κοσμοπολιτικὴ, ἀλλ' εἶναι και αἱ δύο γνησίως ἐλληνικαί, ἡ πρώτη μὲ τὴν βίωσιν και τὴν ἀγνότητα τοῦ πάθους της, ἡ δευτέρα μὲ τὴν διαύγειαν και τὴν γλυκύτητα τοῦ φωτός της!

Συνήθως οἱ ἑορτασμοὶ τῶν ἐθνικῶν ἐπετειῶν ἀντλοῦν τὰ νάματα τῆς ἐμπνεύσεώς των ἀπὸ τὴν Κασταλίαν τῶν ἐθνικῶν παιάνων και τροπαίων. Καὶ δικαίως!

Μήπως δὲν ἤντησεν ἀπὸ τὴν ἰδίαν πηγὴν ὁ Αἰσχύλος, διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἐπινίκιον ἀγαλλίασιν τῆς ἐποχῆς του μὲ τὴν χλιδὴν και τὸ ὕψος τῆς τραγικῆς λέξεως, ἢ τὸ ἀντιπερσικὸν μένος του ὁ Σιμωνίδης διὰ τῶν κλασσικῶν ἐπιγραμμάτων του:

Ἐλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι
χρυσόφρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν,

ἢ τὸν πατριωτικὸν ὄργανισμόν του ὁ πλάστης τῆς πολεμικῆς ἐλεγείας Καλλῖνος ὁ Ἐφέσιος;

Ἄλλὰ και ἡ δευτέρα περιοχὴ τῆς ἐθνικῆς δραστηριότητος, ἡ οἰκουμενικὴ, ἀξίζει νὰ συγκινήσῃ μετὰ τῆς πρώτης και νὰ δονήσῃ τὴν ἐθνικὴν λύραν εἰς μίαν δίδυμον ἀρμονίαν, ἀνταξίαν τῆς ἐλληνικῆς ἐθνικῆς διφυΐας.